

VI. MANTIK ÇALIŞTAYI KİTABI

Yayıma Hazırlayanlar
VEDAT KAMER & ŞAFAK URAL

MANTIK DERNEĞİ YAYINLARI

VI. MANTIK ÇALIŞTAYI KİTABI

Yayıma Hazırlayanlar
VEDAT KAMER & ŞAFAK URAL

MANTIK DERNEĞİ YAYINLARI

VI. Mantık Çalıştayı Kitabı

Yayıma Hazırlayanlar

Yrd. Doç. Dr. Vedat Kamer

İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

E-posta: vkamer@istanbul.edu.tr

Prof. Dr. Şafak Ural

Mantık Derneği, İstanbul, Türkiye

E-posta: safak.ural@mantik.org.tr

Fotoğraflar

Ön Kapak: Deniz ÖZEN

I. Mantık Çalıştayı: Vedat KAMER

II. Mantık Çalıştayı: İbrahim Halil ÇETRES, Vedat KAMER

III. Mantık Çalıştayı: Vedat KAMER

V. Mantık Çalıştayı: Vedat KAMER

VI. Mantık Çalıştayı: Samet BÜYÜKADA,

İbrahim Halil ÇETRES, A. Kadir ÇÜÇEN, Ayşegül ÇÜÇEN,

Vedat KAMER, Fatma KARAİSMAIL, Deniz ÖZEN,

Beyhan ŞENER

Arka Kapak: Ayşegül ÇÜÇEN

ISBN 978-605-66311-1-5 (eKitap)

1. Baskı Aralık 2016

Yayımcı *Mantık Derneği Yayınları*
PK 200 34711 Kadıköy / İstanbul
E-posta: yayinevi@mantik.org.tr

Yayımcı Sertifika 33377

Numarası

23. Dilsel Metaforların Yol Açtığı Mantıksal Paradokslar.....	327
Yrd. Doç. Dr. Svitlana NESTEROVA (Artvin Çoruh Üniversitesi)	
24. İbn Sina'nın Kıyas Tanımının Analizi.....	343
Doç. Dr. Aytekin ÖZEL (Uludağ Üniversitesi)	
25. Süreler Mantığının Formel Temelleri ve Süreç Metafiziğine Etkileri ..	353
Dilek SATIOĞLU (Orta Doğu Teknik Üniversitesi)	
26. Matematik Eğitimi Bağlamında Matematiksel Nesnenin Varlıksal Niteliği Üzerine.....	363
Beyhan ŞENER	
27. Saussure'da Gösterge ve Dilin Dizgeselliği.....	375
Tuncay TURNA	
28. Bilim Ağında Tutarlılık	385
Arş. Gör. Serdal TÜMKAYA (Orta Doğu Teknik Üniversitesi)	
29. Solipsist Açından «Nesne» Kavramı.....	393
Prof. Dr. Şafak URAL (Mantık Derneği)	
30. İnförmel Mantıkta Toulmin Modeli Kanıtlama: Özgün mü Kıyasın Tersine Çevrilmiş Hali mi?	405
Prof. Dr. Cafer Sadık YAREN (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)	
31. Mantıkta Bağını Kavramı	421
Doç. Dr. Yücel YÜKSEL (İstanbul Üniversitesi)	
Mantık Çalıştayları Arşivi	
I. Mantık Çalıştayı (İstanbul 2012).....	445
II. Mantık Çalıştayı (Eskişehir 2013).....	457
III. Mantık Çalıştayı (Amasya 2014)	473
IV. Mantık Çalıştayı (Bulgaristan 2014)	481
V. Mantık Çalıştayı (Bursa 2015)	485
VI. Mantık Çalıştayı (Artvin 2016).....	491

SOLİPSİST AÇIDAN “NESNE” KAVRAMI

Şafak URAL*

ÖZET

Solipsizmin bir problem olarak algılanması aslında geleneksel felsefenin sorunlarının bir ürünüdür. Solipsist tezler aşılmadan felsefi birçok sorun, sahte sorunlarla kuşatılmış olarak varlığını sürdürecektir. Solipsizm, dil-düşünce-nesne ilişkisinin farklı bir açıdan ele alınmasına ve bu üç kavramın işaret ettiği geleneksel felsefe sorunlarının farklı bir gözle yorumlanmasına olanak verebilme özelliğine sahiptir.

Anahtar kelimeler: fiziksel nesne, kişisel mekân algısı, bağıntı

CONCEPT OF “OBJECT” FROM SOLIPSISTIC PERSPECTIVE

ABSTRACT

Solipsistic theses is in fact a consequence of traditional philosophical outlook. These traditional philosophical outlook will be exist if solipsism is not elaborated from a new point of view. New solipsist perspective could give us an opportunity for to handle the old concepts “language-thought-matter” from a new (solipsistic) perspective.

Keywords: matter, personal space perception, relation

* Mantık Derneği, Prof. Dr., E-posta: safakural@safakural.com.

Solipsizm, “solo” ve “ipse”, yani “tek” ve “ben” kelimelerinden oluşturulmuş bir kavramdır. Bu kavramın ilginç bir özelliği, bütünüyle olumsuzluk içermesidir; fakat buna karşılık bir incelemesi de yapılmış değildir. Halbuki yeniden tanımlanacak solipsist bakışın, birçok felsefi sorunun farklı bir açıdan ele alınmasına olanak verdiği görülebilir. Çünkü solipsizme atfedilen olumsuzluklar, aşağıda ele alınacağı gibi, geleneksel felsefi bakışın içerdiği özelliklerden beslenmektedir.

Solipsizmi (ve dolayısıyla içerdiği olumsuzluğu) en çarpıcı bir şekilde dile getiren Sofistler’e göre, “hiçbir şey var-değildir. Zaten birşey varolsaydı bile hakkında birşey bilinemezdi; ve eğer bilenseydi bile aktarılamazdı. Eğer aktarılabilseydi bile anlaşılamazdı.”¹ Solipsizmi çok iyi karakterize eden böyle bir tanımın ne kadar ürkütücü olduğu ortadadır.

Solipsist bakışla özdeşleşen olumsuzluk, Sofistlerin bu tespitiyle sınırlı değildir. Nitekim Berkeley, duyumcu bir felsefenin aslında “ben” (“ipse”) temeli üzerinde kurulduğunu (daha doğrusu kurulmuş olması gerektiğini) farketmiştir. Çünkü duyumlar bana aittirler, benim varlığımı gerektirirler ve sonuçta ancak “ipse”nin varlığı sayesinde mevcut olabilirler. Bu durumu aslında, duyumcu bakışın kaçınılmaz olarak “solipsizmin çukuruna düşmesi” olarak da niteledirebiliriz. Çünkü “ipse”nin varlığı duyumlar için bir önkoşul durumundadır. Dolayısıyla solipsizmi, empirist bir felsefi anlayışın içine gizlenmiş bir virüs gibi de düşünebiliriz. Böyle bir virüsten kurtulmanın yolu, (Sofistlerin yukarıda ifade etmiş oldukları) sorunları görmemezlikten gelmek olmuştur.

Rasyonalist bakış açısı bu tür sorunlardan azade gibi durmaktadır; ama biraz yakından bakılırsa, onun da “solipsizmin batağından” kurtulamadığı görülecektir. Çünkü bilginin kaynağını akılda aramak, fizik nesnelerin duyumlarımızla olan (ipse’den kaynaklanan) sorunlu ilişkisini çözme de ancak üstünü örtebilir. Daha da kötüsü, rasyonalist felsefede kaçınılmaz olarak “başkasının ben’i” sorunuyla karşılaşılmasıdır. Öyle ya bilginin kaynağının akıl olması, “ben”in dışındaki nesnelerin ve özellikle de başka “ben”lerin varlığının bir açıklamasının yapılmasını ister istemez sorunlu hale getirecektir. “Başka ben”lerin ve fizik nesnelerin varlık bilgisinin ‘ban’a bağlı olması, aslında rasyonalist felsefenin de çözemediği fakat gizlediği bir problemdir. Diğer bir ifadeyle sorun aslında, solipsizmin, geleneksel felsefi sistemlerin yapısından kaynaklanan bir ‘yan ürün’ olmasıdır.

Felsefenin tarihine bakıldığında, “nesne” kavramının şu veya bu şekilde de olsa gündemdeki yerini bugüne kadar koruduğu görülür. Hatta felsefe tarihi, başta fiziksel nesneler olmak üzere, her türlü nesnenin (zihinsel, dilsel, kültürel, matematiksel vs nesnelerin) varlık özelliklerine ilişkin sorunların bir tarihi gibi

1 nothing exists; even if something exists, nothing can be known about it; and even if something can be known about it, knowledge about it can’t be communicated to others. Even if it can be communicated, it cannot be understood.

de düşünülebilir. Bu açıdan bakıldığında solipsizmi aslında çözölemeyen bir sorunun tespit ve tescili olarak nitelemek mümkündür. Çünkü solipsizm aslında ‘geleneksel felsefi soru’ların içine gizlenmiştir: ve onlardan beslenmektedir. Fakat solipsist ilkeler dikkatlice ama farklı bir gözle ele alınırsa, sahte birtakım sorunları (en azından) farketmek ve farklı bir açıdan ele almak mümkün olabilir. Şimdi bu amaçla “fizik nesne” kavramının içerdığı sorunu, tarihsel gelişimi içinde, ana hatlarıyla yorumlamaya çalışalım.

Öyle görünüyor ki fizik nesnelerin içerdığı varlık sorununa çözüm ararken onu daha da temele indiren ve sonuçta görünmez hale getiren düşünür Platon olmuştur. Platon, ‘algılananlar’, ‘algılayan’ ve ‘algılar’ arasındaki ilişkinin içerdığı sorunları, bir “idealar dünyası” kabul etmekle, aslında biranda bertaraf etmiş olmaktadır. Gerçekten de algılar, benim bilincime bağlı olmanın dışında çeşitli belirsizlik içerir, koşullara göre değişebilir ve hiçbir güvenilirliğe de sahip değildir. Elimde tuttuğum veya uzakta duran bir nesnenin sahip olduğu nitelikler ve daha da önemlisi o nesnenin varlığına ilişkin her türlü bilgi, duyumların aldaticılığına terkedilmek zorundadır. Duyumlarla elde ettiğim verileri yine duyumlar aracılığıyla test edebilirim fakat bu işlem dış koşullardan da bağımsız değildir; ve ayrıca güvenilir de değildir. Sonuçta da, duyumların bu ve benzeri özellikleri, gerek fizik dünyanın nesnel varlığına şahitlik edilmesini, gerek bu nesnelerin nitelikleri üzerinde nesnel tespitlerde bulunmayı ve gerekse nesnelerin varlık özellikleri konusunda güvenilir birtakım yargılarda bulunmayı olanaksız kılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Platon, her türlü nesnenin aslının yeraldığı bir bir idealar dünyası aracılığıyla sözkonusu sorunları bir kenara bırakmış olmaktadır. Ünlü matematikçi/filozof, A. N. Whitehead’in deyişyle “tüm batı felsefesi Platon’a düşölen bir dipnot”tan ibarettir. Çünkü gerçekten de sonraki filozofların yaptığı bu “idealar alemi” yerine alternatif üretmek, onu yorumlamak veya farklı adlarla onu nitelemek olmuştur. Ortada olan gerçek, duyumlarımız ile fizik nesneler arasında doğrudan bir köprü kurmanın imkânsız olmasıdır ve aralarında açıklaması, çözölməsi gereken sorunların bulunmasıdır. Sorun(lar), “fenomen” adı altında, “madde” kavramı aracılığıyla, doğuştan getirilen bilgilerin olduğunu varsayarak veya birtakım “kategoriler” kabul ederek, yani adı ne olursa olsun duyumlar dışında birşeylerin varlığını kabul ederek, aşölmek istenilmiştir.

Platon’dan sonra soruna yeni ve farklı bir açıdan yaklaşan düşünür olarak Aristoteles’den sözedilebilir. Kısaca ifade etmek gerekirse Aristoteles sözkonusu sorunu dil’e indirgemiş, dil açısından ele almıştır. “Varlık”, O’nun için dilsel olarak ifade edilen bir özelliktir. “Var-olan” her ne ise, sonuçta, dil ile ifade edilmek durumundadır; ve “varlık” olarak sözü edilebilecek olan şey, “varlık” kavramından anladığımız şey olacaktır. Yani dil ile, dil içinde ve dil aracılığıyla ifade edilmek durumundadır. “Kalem mavidir” ve “üç bir tek sayıdır” dediğimizde “-dır” takısını (dilsel) bir varlık bildirme formu olarak kullanırız. Ama

aynı zamanda “kalem” kelimesi ile “üç sayısı”nın farklı varlık özelliklerine karşılık geldiğini de biliriz. Bu gibi yargılarımızın arka planında ise “varlık” kavramının anlamı yattığı açıktır. Dolayısıyla da bir “yargının doğruluğu” aslında dilsel bir arka plana sahiptir. Nitekim “doğrudur” yargısı, şüphesiz bir yönüyle önermelerin olgularla ilişkisine bağlıdır; ama aynı zamanda dile ait, dil içinde kalarak tanımlayabileceğimiz bir özelliktir. Aristoteles ile başlayan ve günümüz düşünürlerine kadar uzanan çizginin ana ekseninin dil olduğu söylenebilir. Dolayısıyla şöyle düşünebiliriz: konuşma dili, başta fizik dünya olmak üzere, aslında her türlü nesneye varlık kazandırma aracıdır. Dolayısıyla da fizik dünyanın üzerine konuşmak, günlük konuşma dilinde “varlık” sözcüğünün anlamını analiz etmeyi gerektirmektedir.

Aristoteles, “varlık” kavramını şu dört ayrı şekilde tasarladığı bilinmektedir. (i) ne ise o olan (to ti esti/the what it is); (ii) varlık (to einai/being); (iii) varolan öz (ousia/being); (iv) birşey (hoper esti/what something is), (v) olmuş olan (to ti ên einai/the what it was to be)² Aristoteles, bu ayrımıyla, “varlığı dil üzerinden ve dil aracılığıyla” kavrama yoluna gitmiş olmaktadır. Fakat konumuz açısından bakıldığında daha da önemlisi, Aristoteles’in “dilin varlık kazandırması” veya “dil aracılığıyla varlık kazandırma” konusunda atmış olduğu adımdır. Aristoteles için şüphesiz bir kavramın tanımı, o kavramın karşılık geldiği (belirli bir) nesne hakkında gözlemin yerine geçebilecek bilgi vermez. “İnsan” kavramının tanımının, gözlem yoluyla elde edilecek bilgilerin önüne geçmesi düşünülemez. Ama öte yandan Aristoteles’in bir nesnenin varlık özelliklerini (veya daha yerinde bir ifadeyle varlığın kendisini) dil üzerinden görmesi, dil aracılığıyla tanımlaması veya dil temeli üzerinden kurması uzunca bir çizginin başlangıç noktası olarak kabul edilebilir. Hatta fizik nesnelerle ilgili görüşünü onun mantık çalışmaları çerçevesinde de ele alabiliriz³. Felsefi sorunların dil ile olan çok yönlü ilişkisi yakın zamanda Viyana çevresi pozitivizminden geçip günümüz dil felsefesine kadar uzanmıştır. Aralarındaki ilişki (fark veya benzerlik) ne olursa olsun, burada konumuzla ilgisi çerçevesinde bizi ilgilendiren nokta, Aristoteles’in varlık/nesne sorununu dil aracılığıyla ele almış olmasıdır.

Bu noktada şöyle bir soru sorabiliriz: gerek Platon’un gerek Aristoteles’in fizik nesnelere ilişkin görüşleri ve bu görüşlerin sonraki gelişimi acaba solipsist bakışla ilgi içinde düşünülebilir mi? Özellikle de “fizik nesneler hakkında birşey bilemeyiz” şeklindeki solipsist tez, acaba her iki düşünürün felsefi sistemi aracılığıyla cevaplandırılmış olarak kabul edilebilir mi? Çünkü sonuçta her iki düşünürün felsefi sisteminin odak noktasında fizik nesneler bulunmaktadır.

2 Bkz. (APo 83a7; Top. 141b35; Phys. 190a17, 201a18–21; Gen. et Corr. 319b4; DA 424a25, 429b10; Met. 1003b24, 1006a32, 1006b13; EN1102a30, 1130a12–13).

3 Vedat Kamer: **İnformel Mantık Açısından ‘Akılyürütme’ Kavramı Üzerine Bir Araştırma**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, (özellikle s. 72-80).

Platon'un felsefesi fizik nesnelerin varlığı ve bilinebilirliklerini, bu nesnelerin duyumlarla özdeş kabul edilemeyeceğini, duyumlarımızı aşan bir özelliğe sahip olduklarını ileri sürerek aşmaya çalışmıştır. Aristotelesçi felsefe ise, fizik nesnelerin varlığı ve bilinebilirliğine ilişkin sorunları, dil içinde ve dil aracılığıyla çözmeye çalışmıştır.

Her iki filozofun (ve onların izinden yürüyenlerin) “birşey bilemeyiz” şeklindeki solipsist teze bir cevap vermiş olduğunu sanırım söyleyemeyiz. Çünkü her iki filozofun da sorununu aslında “fizik nesneleri hangi yolla biliriz veya nasıl bilebiliriz?” şeklindedir. Dolayısıyla da böyle bir yaklaşımın fizik nesnelerin varlığını tartışma konusu yaptıkları ve solipsist tezleri çürüttükleri söylene-
mez. Olsa olsa sözkonusu sorunun görmemezlikten gelinmesini sağladığı ileri sürülebilir. Evet, “gerçekten de birşey var mıdır, olsaydı bilebilir miydık?” ve “bilsek de aktarabilir miydık?” Fakat bu sorular üzerinde durmadan önce Kant'ı ayrıca dikkate almak yerinde olacaktır. Çünkü Kant'ın, “fizik nesne” tanımında, Platon ve Aristoteles çizgisinden farklı bir yol izlediği ileri sürülebilir.

Biraz dikkatli olarak bakılırsa Kant'ın, “fizik nesne”nin kendisini değil, Newton fiziğiyle ortaya çıkan fizik nesnelerin hareketine ilişkin bilgiyi sorguladığı görülür. Hatta Kant'ın felsefi sisteminin, Newton fiziği birkenara bırakılarak anlaşılmasının mümkün olmadığı da söylenebilir.

Evrenin bir bütün olduğu ve tek bir yasanın (çekim yasasının) evrenin her yerinde geçerli olduğu düşüncesi, Aristoteles'in sadece fizik görüşünün değil felsefesinin de karşısında bir bakış açısı içermektedir. Çünkü herşeyden önce Newton sistemi, “nesne” kavramının mahiyetine ilişkin birşey söylememektedir. Newton fiziği aslında hareketin anlaşılması üzerine kurulmuştur ve fiziksel bir nesnenin mahiyetinin değil, ivme, hız gibi ölçülebilen özelliklerinin bilinmesi gerekli ve yeterlidir. Yani artık soru değişmiştir; Aristoteles'in felsefesini ve fizik dünyaya bakışını belirleyen “niçin?” sorusu yerini “nasıl?” sorusuna bırakmıştır⁴. Bu sorunun cevabı, fizik nesnelerin (mahiyetine ilişkin) geleneksel felsefi sorgulamanın yapılmasını artık gerektirmemektedir. Artık x, y, z,... gibi nesneler [dolayısıyla da kuvvet, hız, ivme, zaman gibi ölçülebilir değerlerle ifade edilebilen (nesnel) bir dünya] sözkonusudur. Bu dünyada artık nesnelerin mahiyetini sorgulamak yerine onların sahip olduğu nesnel değerlerin bilinmesi gerekli ve yeterlidir. Bu değerler de bize fizik dünyanın yeni bir görünümünü vermekte, yeni bir felsefi bakışla yorumlanmasını talep etmektedir. Bu olanağı sağlayan kişi Newton, onu yorumlayan kişi ise Kant olmuştur.

Fizik nesneler hareket halindedir ve bu hareketleri yasalara bağlıdır. Bu yasalar, yani fizik yasalar, bize tüm evrendeki nesnelerin nasıl hareket ettiğini açıklamaktadır. Hareket eden nesnenin mahiyetinin değil de hareketin bilgisinin (bir anlamda hareketin kendisinin) sorgulanmasına gerek vardır.

4 Bkz. Ural, Ş. (2015) veya <http://www.safakural.com/makaleler/newtoncu-bilim-anlayisi>

Bir nesnenin yer değiştirmesini, yani hareketini gözlemleyebiliriz; ama bu hareketi tasvir etmek için geometriye (Newton için elbette Öklid geometrisi sözkonusudur) ihtiyaç duyarız. İşte bu geometri bilgisi, Kant için apriori bir özellik taşımaktadır. Apriori bilgimiz, algılanan dünyanın (fenomenal) bilgisini oluşturmak için gereklidir. Kant, apriori olan bu bilginin aslında bana bağlı olmasını, Kopernik'in devrimine benzetmede haklıdır; çünkü gerçekten de fizik dünyanın kavranılması için bireye ait olan, ban'a ait olan bir önbilgiye (yani apriori bilgiye) gerek vardır.

Bu sonuç şüphesiz geleneksel solipsist bakış açısından da son derece önemlidir. Çünkü tam da solipsizmin öngördüğü şekilde ban'a bağlı olan bir bilgi sözkonusudur. Ve ayrıca, bu bilginin aktarılması aslında mümkün değildir; daha doğrusu olmamalıdır.

Newton sisteminin sunduğu empirik veriler üzerine kurulu ve nesnel özellikte bir evren tasarımının, bir yönüyle insana bağlı olmasını bir trajedi olarak görmek bize hiç de şaşırtıcı gelmemelidir. Kant felsefesini bilim tarihi açısından görmek, felsefe tarihi açısından görmekten çok farklı bir okuma yapılmasına olanak vermektedir. Çünkü fizikçinin dünyası artık nesnelerin toplamı değildir. Ve doğa yasaları, nitel özelliklerini birkenara bıraktığımız sadece hareket ettiğini bildiğimiz cisimlerden oluşan bir dünya öngörmektedir. Yukarıda işaret edildiği gibi, empirizmin temele koyduğu duyu verilerinin ban'a bağlı olmasına ilave olarak, hareket algısına yine ben'a bağlı apriori bir bilginin eşlik etmesi, trajik bir sonuç değil de başka ne olabilir? Bu durumu solipsist bakışla ilişkilendirirsek, başlangıçta Sofistlerin formüle ettiği yorumun geçerliliğini tasdik etmek zorunda kalırız. Yani, "birşey varolsaydı bile hakkında bir şey bilemezdik; ve eğer bilseydik bile aktaramazdık"

Newton sistemi, dışımızda mevcut nesnel bir dünya öngörmüştür. Ve ayrıca bu dünyanın bilgisine nesnel bir yolla ulaşabileceği de yine Newton sisteminin (konumuz açısından bakıldığında) diğer önemli bir öngörüsüdür. Fakat Kant, Newton fiziğinin öngördüğü "nesnel" bilginin tam da kalbine "öznellik"i koymuştur: apriori mekân tasavvuru, sonuçta bana ait olan, benim tasarlamama bağlı olan bir bilgidir.

"Nesnel dünya" kavramı da aslında sadece Newton sisteminin öngördüğü bir fizik dünya için geçerlidir. Nitekim "nesnellik", fizikteki sonraki gelişmeler ışığında farklı şekilde tanımlanmıştır. Rölativist fizik, "nesnel bir dünya" öngörüsünü tahtından indirmiş, gözlemcinin (konumunun) dikkate alınmasını bir koşul olarak getirmiştir. Evet, doğa yasaları ve ışık hızı gözlemciden bağımsızdır; dolayısıyla bu anlamda nesnel bir özellik taşırlar. Böyle bir durumda da fizik dünyada (sınırlı da olsa) bir nesnellikten söz etmek mümkün ve gerekli gibi görünmektedir. Fakat aslında böyle bir sonucun solipsist tezlerin çürütülmesine olanak verebileceği söylenemez. Çünkü fizik dünyaya ilişkin bilimsel bir sistem de yine benim tasarlamama bağlı bir enstrüman (bir geometri dilini, örneğin

Reinman geometrisini) kullanmak durumundadır. Bu noktada ayrıca Rölativist fiziğin de özellikle fizik nesnelerin hareketini konu aldığını hatırlamak yerinde olacaktır. Eğer fizik nesnelerin kendisi bilimsel bir incelemenin konusu yapılmak istenirse, Kuantum fiziğini dikkate almak daha uygun olacaktır.

Kuantum fiziğinin konusu, doğrudan fizik nesnelerin kendisidir. Dolayısıyla da felsefenin geleneksel fizik nesne tanımında aslında kuantum fiziğinin verilerini dikkate almak çok daha yerinde olur. “Fizik nesne” konusunda geleneksel anlayış, Newton fiziği ile doruk noktasına ulaşmıştır. Bu anlayış, dışımızda nesnel bir dünyanın olduğunu ve bu dünyayı giderek daha iyi anlaşılabilceğini öngörmektedir. Halbuki fizikteki gelişmeler, bu yorumun ve dolayısıyla “fizik dünya” kavrayışımızın değiştirilmesi gerektiğini söylemektedir. Artık fizik dünya (daha doğrusu atom altı düzeyde nesneler dünyası), belirsizliklerin geçerli olduğu, özdeşlik gibi ilkelerin kullanılmadığı, zaman tanımının değiştiği bir yapıya sahiptir. İçinde yaşadığımız nesneler dünyasında kullandığımız mantık ilkeleri, artık bu “minikler” dünyasında (deyim yerindeyse) sökmemekte, yani artık kullanılamamaktadır. Bu durum, solipsist bakışın da ilişkili olduğu geleneksel nesne anlayışının gözden geçirilmesini gerektirmektedir.

Öyle görünüyor ki, geleneksel solipsist bakış aslında geleneksel nesne kavrayışının bir ürünüdür. Çünkü fizik dünya, geleneksel olarak tek tek nesnelerden oluşan bir toplam olarak yorumlanır. Diğer bir ifadeyle “fizik dünya”, tek tek nesnelerin birlikteliği olarak görülmüştür ve görülmeye de devam etmektedir. Kuantum fiziği doğrudan solipsist bakışı ilgilendiren bir tanım öngörmemektedir; fakat (konumuzla doğrudan ilgili olmasa da) geleneksel nesne tanımının içerdiği felsefi yorumların gözden geçirilmesi gerektiğini güçlü bir şekilde gündeme taşımaktadır. Çünkü “fizik nesne” artık benim dışımda, benden bağımsız ve nesnel bir özelliğe sahip değildir. Fakat geleneksel “nesne” kavramı, şaşılacak bir şekilde, içeriğini hiç değiştirmeden (adeta derin dondurucuda) yaşamını sürdürmeye halen devam etmektedir. Dolayısıyla da içerdiği çeşitli soyutlamalar dikkati çekmemektedir. Kuantum fiziği, “benim dışımda ve benden bağımsız fizik nesne” kavramının geçerlilik alanını sınırlamış ve alternatif bir tanım sunmuştur. Bu tanımın konumuz açısından önemi, felsefenin sürekli gündemini oluşturmuş olan geleneksel “fizik nesne” kavramını tartışmaya açabilecek olmasıdır. Geleneksel “fizik nesne” kavramı, revize edilmiş solipsist bir bakışla irdelendiğinde, içice geçmiş çeşitli soyutlamalar içerdiği görülür⁵. Geleneksel solipsist tezler de aslında bu içice geçmiş kabullerin bir ürünüdür. Bu içice geçmiş kabulleri ele alacak bir çalışma aynı zamanda, yeni bir solipsist program oluşturulmasına ve böylece başta günümüz dil felsefesi olmak üzere birtakım felsefi sorunların yeniden ele alınmasına olanak verebilir⁶. Bunun için

5 Bu konuda bkz. Ural, Ş., *Solipsist Açından Fizik Nesneler ve Bireysel Algı Uzaı*. Basılmamış kitap çalışması.

6 Bkz. Ural, *Solipsist Açından Fizik Nesneler ve Bireysel Algı Uzaı*.

geleneksel “nesne” kavramını solipsist açıdan sorgulamak ve solipsist açıdan nasıl tanımlanabileceğini ele almak (solipsist bir çalışma programı oluşturmak) gerekir.

Geleneksel olarak tek tek (fizik) nesnelerden oluşan bir dünya içinde yaşadığımızı düşünürüz. Konuşma dilimizde (kalem, ağaç, insan,...gibi) kullandığımız kelimeler, belki de iletişimi en kısa yoldan gerçekleştirmek için, tek tek nesnelere karşılık gelirler. Ne var ki bu kullanım, örtük bir şekilde de olsa, çeşitli soyutlamaları da beraberinde getirmektedir. Nitekim biz hiç bir fizik nesneyi aslında tek başına algılayamayız. Tek başına uçan bir kuş, benim algı mekânım içinde (görüntü veya ses olarak) benimle ve diğer nesnelerle ilişki içinde belli bir koordinata sahiptir. Bu durum, diğer canlılarla ortak bir özelliğimizdir; aradaki fark, fizyolojik özelliklerimizden kaynaklanan boyut algısı ve bu algıyı zihnimizde işleme (prosesleme) özelliklerimizle ilgili olabilir. İnsana özgü boyut algısı (bir mekân tasarımı olarak) aynı zamanda tek tek nesnelerin varlık özelliklerini de belirlemektedir: çünkü, fiziksel nesnelerin (kişisel algılarımızın biçimlediği) fiziksel mekân içinde bulunduğunu düşünürüz.

Fiziksel mekân, bir ilişkiler bütünüdür: benim algı uzayım içinde yer alan nesnelerin birbirleriyle olan ilişkisinden oluşan bir bütünlük.... Bu ilişki (yani bir nesnenin diğerinin yanında, altında veya uzağında vs olması), şüphesiz fizyolojik özelliklerimle (yani onları algılayışımı) ilgilidir. Dolayısıyla da benim için „fiziksel mekân/algı uzayı“, bu tür ilişkiler üzerine kurulmuştur: yani bu ilişkiler aracılığıyla tanımlanır. Diğer bir ifadeyle „fiziksel“ nesneler „fiziksel“ bir mekân içinde bulunurlar. Evet doğru! Fakat bu fiziksel mekânı birtakım bağıntılar aracılığıyla kurgularız, oluştururuz, yani bir varlık kazandırırız. Sonuç, mekânın ontolojik özelliğinin, içinde yer alan nesnelerin ontolojik özelliğini tanımlamasıdır.

Fizik nesnelerin mekâna varlık kazandırdığını veya onun ontolojik özelliğini belirlediğini söyleyemeyiz. Tam tersine mekâna atfedilen -ontolojik- özellik, içinde yer aldığı tasarlanan nesnelerin ontolojik özelliğini belirler. Benim algı sınırlarım içinde yer alan nesneler, bağıntılar aracılığıyla, yani benim algı uzayımı (veya mekânımı) tanımlayan (alt, üst, yakın, yanında gibi) bağıntılar içinde ve onların aracılığıyla varlık kazanırlar. Açıktır ki buradaki bağıntılar, nesnelerin varlık özelliklerini tayin etmekte, ona belli bir varlık atfetmektedir. Bu bağıntılar, benim fizyolojik algı uzayım içinde ve dolayısıyla da benim dışımda olduğuna inandığım bir „fiziksel mekân“ içinde bulunurlar. Diğer bir ifadeyle fizyolojik algı uzayım, fizik mekân tasarımıma ontolojik bir yapı kazandırır. Bu durumda her fiziksel nesne, tam da Kant’ın gibi, (bir) mekân tasarımı aracılığıyla kavranılabilir; ama aslında yaptığımız şey, ona bu yolla bir varlık kazandırmaktır. Dolayısıyla fiziksel nesneler ve mekân iki ayrı **varoluş biçimi** olarak kabul edilebilir; fakat onlar iki ayrı **varlık özelliği** taşımazlar. Çünkü aslında fizik nesneleri, içinde bulundukları (fiziksel) mekândan bağımsız olarak

düşünmeyiz. Diğer bir ifadeyle (fiziksel) mekân, içinde bulunduğu tasarlanan nesnelere (fizik nesnelere) varlık özelliklerini kazandırmak durumundadır.

Benim fiziksel mekân tasarımı arkasında, fizyolojik özelliklerim aracılığıyla biçimlenen kişisel algı uzayım bulunur. Kişisel algı uzayımın kurucu unsuru, nesneler arasında gözlediğim bağıntılardır: bağıntılar, algılanabilir oldukları için “fizik dünya”ya aittirler, dolayısıyla da sözkonusu mekâna ontolojik bir özellik kazandırır. Mekânın varlık özelliğinin bu koşullar çerçevesinde benim tasarıma bağlı olması, şüphesiz fizik nesnelerin varlığının da yine benim tasarıma bağlı olması anlamına gelmemektedir. Burada sadece nesnelerin varlık özellikleri (nesnelerin ontolojik özellikleri) bir mekân tasarımı aracılığıyla belirlenmiş olmaktadır. Mekân tasarımlarının bizi ilgilendiren asıl önemli tarafı, aktarılabilir olmalarıdır. Aktarılabilir olmak, kolayca farkedilebileceği gibi solipsizmin çok temel iki ilkesinin (fizik nesnelerin varlığı ve varlık bilgisinin aktarılabilir olmamasına ilişkin ilkenin) aşılması demektir. Görme-mezlikten gelinmiş olan birtakım sorunlara cevap verebilecek solipsist bir program oluşturmak, düşüncenin işleyişinin daha gerçekçi bir tasvirinin yapılmasını, dil-düşünce-fizik nesne ilişkisinin daha iyi anlaşılmasını ve aralarındaki sahte sorunların elenmesini sağlayabilir.

Solipsist bir bakışla tanımlanan mekân tasarımı her türlü nesneye uygulanabilir. Nitekim sayıların matematik bir mekânda mevcut olduğunu düşünürüz. Dikkat edilirse burada da bir mekân tasarımı (matematik uzay), matematik nesnelere varlık kazandırmaktadır. Bu mekân tasarımı (matematik uzay), sayıların biraraya gelip oluşturduğu birşey değildir; tam tersine bu mekân tasarımı sayıların ontolojik özelliklerini belirler. Nitekim sayılar tek başlarına varlık kazanamazlar; sayılar, *birlikte ve birbirleriyle ilgi içinde* mevcuttur. 2 sayısının 1 sayısından sonra gelmesi ve iki tane 1 sayısının toplamı olması, bir bağıntı ifade eder. Ancak bu türden bağıntılar aracılığıyla sayılara varlık kazandırabiliriz. Dolayısıyla da sayıların matematik bir uzay içinde yer aldığını söylemek için önce bir mekânın (bağıntıların varlık kazandırdığı bir mekânın) tasarlanması gerekir. Bağıntıların özellikleri, mekân tasarımının ontolojik özelliğini de belirlemektedir; ve sonuçta mekân tasarımının ontolojik özelliği, (içindeki) nesnelerin ontolojik özelliğini tayin etmektedir. Dolayısıyla da tek tek nesnelerden değil, yukarıda da işaret edildiği gibi, aslında nesnelerin birlikteliğinden söz etmek gerekir. Ne tek bir sayının ne de tek bir fizik nesnenin varlığından sözedebilir, onların ontolojik bir değer taşıdığını söyleyebiliriz. “Tek nesne” kavramı bir soyutlamadır; özellikle konuşma dilinin adlardan oluşması, böyle bir yanılgının süregelmesine sebep olmuştur. Konuşma dilinin isim ve sıfatlardan oluşması, açıktır ki, iletişimin kolayca sağlanması için son derece önemlidir; fakat tek tek nesnelere bağımsız birer varlık kazandırılmasına olanak verdiği için de bir yanılgının ve sahte sorunların doğmasına sebep olmaktadır.

Benim algı uzayımı biçimleyen ve ona ontolojik özelliğini kazandıran bağıntılar, tek tek nesneler kadar fizik dünyaya aittirler; hatta algılanan nesnelere atfedilen “fiziksel olmak” özelliği bu bağıntılar aracılığıyla sağlanır. Bağıntılar, görsel ve işitseldir; algılayana, yani bana ait olduğu için de özeldir. Konumuz açısından önemi, “fiziksel mekân” denilen şeyin tasarlanmasına ve tanımlanmasına olanak vermesidir. Uzaklık, yakınlık, yanında olmak, gibi ilişkiler fizik dünyaya aittir, ama daha önemlisi, fizik mekânı tanımlarlar. Algı mekânım içindeki nesneler bu bağıntılar sayesinde “fiziksel olmak” özelliği kazanırlar. Bir nesnenin “fiziksel bir nesne” özelliği taşıması, benim algı uzayımda birtakım bağıntılar aracılığıyla kavranılmış olmasını gerektirir. Bir fiziksel nesneyi içinde yer aldığı bağıntılardan soyutlayarak düşünmek, hem bir yanılgıdır hem de o nesnenin duyumlarla problematik bir ilişki içinde sokulması anlamına gelir. Elbette algı uzayım içinde bulunan fizik nesnelerin varlığından kuşku duyabiliriz. Fakat böyle bir kuşku, tek tek nesnelere ilişkin duyu verilerinin dışına değildir; yani duyu verilerinin varlığının da kuşkuyla karşılanmasını içerir. Böylesine aşırı bir kuşkunun (felsefi bir takım spekülasyonları beslemek dışında) çok da fazla bir önemi olduğu söylenemez. Halbuki nesnelerin birbirleriyle olan ilişkisini ifade eden bağıntıları, her birey tasavvur edebilir ve bir tasarım olarak aktarabilir. Aktarım aracı öncelikle konuşma dilidir; ama böyle bir dili aktarım aracı olarak kullanılmasına olanak veren özelliği, dilin gramatik yapısını elbette dikkate almak gerekir. Aynı durum, müzik, matematik ve geometri gibi diğer formel diller için de sözkonusudur. Yani aktarılabilir olan ve aktarıma olanak veren özellik, o dilin sentaktik/gramatik kurgusudur. Bu kurgu, bir tasarım olarak aktarılabilir⁷. Matematik nesneler kadar fizik nesneler, birer tasarım olarak, ayrı ve kendine özgü varlık özelliği taşırlar. Bir mekân tasarımının öngördüğü ontolojinin diğerinden farklı, bağıntıların sahip oldukları özellikler aracılığıyla tayin edilebilir: 2 sayısının 1 sayısından sonra gelmesi, gelecek yılın bu yıldan sonra gelmesi, masanın üzerindeki bilgisayarın önündeki kaleminden sonra gelmesi, hep bağıntıların öngördüğü ontolojik özellik aracılığıyla tasavvur edilebilir ve birbirlerinden ayrılabilirler. Nitekim “sonra gelmek” bağıntısı ilkinde imajiner, ikincisinde zamansal ve üçüncüsünde ise fiziksel bir özelliğe sahiptir. Bu özellik, ilgili nesnelerin de varlık özelliğini tayin etmektedir. Burada özellikle vurgulanması gereken nokta, farklı nesnelerin varlık özelliklerinin ilgili mekân tasarımları aracılığıyla tanımlanmış olmasıdır. Evet bir tasarım olarak fizik nesne ile matematik nesne arasında bir fark yoktur; fakat ne var ki, öngörülen bağıntı aracılığıyla, nesnelere farklı varlık özellikleri atfetmek mümkündür.

Bir tasarımın aynen aktarılmasının ne kadar mümkün olduğu elbette tartışılabilir; nitekim iki kişinin matematik bilgisi ve matematik denilince akla gelenler her insanda farklı olabilir; ama şüphesiz ortak bir tasarımdan, yani birta-

7 Daha geniş bilgi için bkz. Ural, *Solipsist Açısından Fizik Nesneler ve Bireysel Algı Uzayı*.

kım kurallardan oluşan bir tasarımdan söz etmek mümkündür. Tasarımlar öznel olsalar bile aktarılabilir olmaları ve nesnelere varlık özelliği kazandırılmaları, geleneksel solipsist tezlerin kırılma noktası olarak görülebilir.

Dikkat edilirse bu bakış açısı, fizik nesnelerin varlığına ilişkin bir tartışmayı gereksiz hale getirmektedir. Çünkü fiziksel nesneler, benim algı uzayım içinde ve birbirleriyle olan ilişkileri sayesinde varlık kazanmaktadırlar. Elbette duyu verileri, tam da solipsist bakışın öngördüğü gibi, bana aittir ve aktarılabilir olma özellikleri de yoktur: aktarılabilir olan, tasarımlardır ve dolayısıyla “fizik nesne” aktarılabilir bir “tasarım”dır. Bu bakış açısı, solipsist ilkeler üzerine kurulmuş bir program çerçevesinde sadece fizik nesneleri değil, dil ve sorunlarını kapsayacak şekilde genişletilebilir.⁸

Mekân tasarımlarımızın aktarılabilir olmaları, öyle görünüyor ki ortak fizyolojik özelliklere, dili kullanma becerisine ve dil ile ilgi içindeki ortak zihinsel süreçlere sahip olmamızla yakından ilgilidir. Ortak mekân tasarımları, “fiziksel nesne” gibi ortak kavramlara sahip olunabilmesine olanak vermektedir. Dikkat edilirse bu bakış açısı ayrıca sayıların varlığı için örneğin Platoncu bir idealar âleminin veya fizik nesneler için bir fenomenler dünyasının veya temellendirilmesi hiç de kolay olmayan bir takım kategorilerin varlığını kabul etmeyi gereksiz hale getirmektedir. Solipsist bakış sanılanın aksine, “fizik nesne”lerin varlığını yadsımak yerine bu kavramının çok daha gerçekçi bir açıklamasının yapabilmektedir. Nitekim yukarıda da işaret edildiği gibi, fizik nesneleri duyumlarımızın toplamından ibaret olarak kabul etmek veya fizik nesnelerin varlığını duyu verileriyle (onların varlığıyla) özdeş kabul etmek, geleneksel solipsist anlayışın ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. “Varlık”(existence) ve “varolan” (being) gibi kavramların anlamını açıklamak ve tanımlamaya çalışmak da sorunun hem ağırlaşması hem de farklı bir boyuta taşınmasıyla sonuçlanmaktadır. Halbuki şöyle düşünebiliriz: bir nesnenin kendisi değil, fakat “vardır” dediğim şey ve dolayısıyla “varolan” kavramının içeriği benim tasarımlarıma bağlıdır. Dolayısıyla “masanın üzerinde kalem vardır” dediğimde “kalem” adlı nesnenin benden bağımsız varlığını tartışmak hiç de gerekli değildir; çünkü “var” yüklemi benim tasarıma bağlıdır. Dolayısıyla “var” dediğim şeyin, benim kurgumun bir ürünü olmasını gerektirir. Bu kurgu, farklı nesnelere farklı varlık özelliği kazandırmama olanak vermektedir. Dolayısıyla solipsist bir bakışla, başta fizik nesneler olmak üzere her türlü nesnenin varlık özelliğinin benim tasarlamama bağlı olduğunu kabul etmek, hiçbir sorun oluşturmayacaktır. Solipsist açıdan “nesne” kavramının bu tanımı, geleneksel ontoloji problemlerinin birçoğunun kapı dışarı atılmasına ve dil-düşünce-nesne ilişkisinin farklı bir açıdan ele alınmasına olanak verebilecek özelliktedir.

8 Daha geniş bilgi için bkz. Ural, *Solipsist Açıdan Fizik Nesneler ve Bireysel Algı Uzayı*.

Kaynaklar

- Ural, Ş. (2013) “Ontology as Depends on Questions”, GSTF Digital Library: 1st Annual International Conference on Philosophy: Yesterday, Today & Tomorrow (PYTT 2013), (Çevrimiçi), <http://dl4.globalstf.org/?wpsc-product=ontology-as-depends-on-questions>.
- Ural, Ş. (2015) “Newtoncu Bilim Anlayışı” Kilikya Felsefe Dergisi, 2015 sayı 1 s. 11-22
veya bkz. <http://www.safakural.com/makaleler/newtoncu-bilim-anlayisi>
- Ural, Ş., *Solipsist Açıdan Fizik Nesneler ve Bireysel Algı Uzayı*. Basılmamış kitap çalışması.
- Kamer, Vedat: İformel Mantık Açısından ‘Akılyürütme’ Kavramı Üzerine Bir Araştırma, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, ss. 72-80.